

taka smert. Leža ne bogati. Mladost norost. Ni planine brez doline. Okó je največe okno. Pes psa dergljá. Roka roko umiva. Sreča je opoteča. Tico po perji poznaš. Uboštva in bolezni ne moreš skriti. Vsi ljudjé vse vedó. Zob dosti, kruha malo. Živemu človeku se vse primeri.

Koristne reči.

Krompir.

(Spisal Bogomil Terzinski.)

Krompir (korun podzemljica) je gostovo najimenitniša rastlina, ki so jo iz Amerike k nam prinesli; povsod to rastlino tako čislajo, da jo smemo po pravici prvo za žitom imenovati. Kedej je bila ta rastlina k nam prinešena in kako se je širila po Angliji, po naših deželah i. t. d., se še dosedaj za gotovo ne vé. Naj berže so jo prinesli tisti naseljenci iz Virginije v Evropo, ki jih je l. 1584. pod vodstvom Valtera Raleigh-a, angleška kraljica Elizabeta poslala v severno Ameriko; nekteri pa terdijo, da jo je prvi v Evropo zanesel sloveči admiral Franc Drake, in pripovedujejo naslednjo prigodbo:

„Franc Drake je poslal svojemu prijatelju v London veliko krompirja s pismom, da naj ga posadi; rekel je, ko ta rastlina dozori, da je to zeló dobra jed. Mož je bil tega darú svojega prijatelja zeló vesel; dá krompir svojemu vertnarju, in mu zapové, da naj ga posadi in skerbno varuje.

Težko že pričakuje jeseni. Poletje se bliža koncu; kroglice, ktere pri tej rastlini prirastejo iz cvetja, so bile že rumenkaste; on pa misli, da je Drake z imenom sad menil te kroglice; povábi tedaj veliko imenitnih gospodov na kosilo. Povabljeni pridejo, in se jako dobro gosté. Skleda se verstí za skledo, in že mislijo, da je kosilo končano, kar strežaj prinese na mizo pokrito skledico. Uganjavajo, kaj bi bilo v njej, pa nobeden prave ne zadene; slednjič jim gospod pové, kaj je v skledici, in jim ob enem razloži, kar mu je Drake pisal o krompirji. Gospodje začno pokušati, toda nova jed se jim ne dopada, dasiravno so krompirjeve kroglice v sirovem maslu pečene in s sladkojem dobro potresene, in vsi z enim glasom rečejo, da je to morebiti v Ameriki slastno, v Angliji pa, kjer morebiti zavoljo podnebja ne dozori, ne bo nikdar dobro. Gospod je jezen, da se mu je ta reč tako slabo

obnesla, ter vertnarju zapové, da rastlino poruje in sežgè, kar vertnar tudi v resnici stori. Ko se gre gospod drugo jutro po vertu sprehajat, mu nekaj zadiši. To se mu čudno zdi in zagadel reče vert preiskati, kje bi bilo kaj enakega dišečega. Kar zagleda na tleh nekaj pečenega krompirja, in vertnar mu pové, da je ta sad visel na korenini pri tej rastlini. Sedaj še le sprevidi, kaj je Drake z imenom sad hotel reči. Da bi ta mož svoje prvo ravnanje odobrila, povabi zopet parlamentne *) gospode k obedu, in v resnici se mu je sedaj boljše obneslo, nego prvič.

Dolgo so krompir sadili le samo po vertih imenitnih gospodov. Tako se je godilo v Angliji do l. 1664., na Nemškem celo do 1740. leta. Bukland je prvi previdil, da se pomankanje in lakota naj lože odvrča, če se krompir pridno sadi; zato si je tudi veliko prizadeval, da se je ta koristna rastlina po Nemškem razširila. Tudi pruski kralj, Miroslav Veliki, je veliko pripomogel, da so ljudje krompir sadili. Današnji dan je ta rastlina pri vseh izobraženih národnih domá; celó v Indiji jo zeló čislajo. Res o začetku tudi prebivalcem te dežele ni bila prav po volji, pozneje pa so spoznali njeno korist, in sedaj je že obče znana. Le ljudstva južne Afrike še krompirja nočejo saditi, dasiravno ga radi jedó, to pa zato, ker ta rastlina ni podobna drugim prvotnim rastlinam, ki v tej deželi rastejo, ktere so, kakor pravijo, po svojih starših podedovali.

Pri nas na Kranjskem in sploh med vsemi Slovenci je krompir tako tečna rastlina, da ga dobiš v vsaki koči; in stare mamice, katerim se zé kruh upira, uživajo mesto njega krompir.

Krompir je v resnici dobrodelna rastlina, toda ne na vseh stranéh, in je v enem oziru še celó strupena; kajti iz njega se nareja tista rujava voda, kateri pravimo žganje, ki je že toliko ljudem vzela premoženje in življenje. Da bi se v naših krajih ta škodljiva pijača iz njega ne napravljala!

*) Parlamentne gospode imenujejo v angleškem jeziku: gospode višjih stanov.